

ІДЕАЛ ПРОВІДНОЇ ВЕРСТВИ УКРАЇНИ І ЇЇ ДУХОВНОГО ПРОСТОРУ

Сьогодні українське суспільство намагається жити в духовному просторі і з двома ідеалами – один нев'язаний окупантом – посткомуністичним і національнo-демократичним. Перший з них є похідним від комуністично-фашистською ідеології і утвердився як її лібералізований сурогат. Другий – автентичний для нашого народу. Сьогодні ці два ідеали два світогляди на лінії фронту легко вирізати, бо йде війна гібридна, інформаційна і кровопролитна. Війна з поєднанням в застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму та злочинної поведінки з метою досягнення певних політичних цілей, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною (матеріал з Вікіпедії).

Різниця і суперечність між посткомуністичним та національнo-демократичним світоглядом розпочинається вже з того, як ставимось до нашого минулого. Хтось називає його "радянським минулим", а хтось "більшовицьким режимом"; хтось, ніби й не заперечуючи нового, все ж намагається зберегти "кращі досягнення з минулого", де і прикрасити їх, хоче жити з психічною хворобою. У посткомуністичному світогляді приховане навіть імперське мислення – експансіонізм росіянина, або лінива байдужість хохла, який звик жити розумом "старшого брата" ще й зі стокгольським синдромом, коли жертва починає симпатизувати поневолювачу і кату або навіть ототожнювати себе з ним. А не краще нам для лікування і очищення духовного простору звернутись до чистого джерела Кобзаря, не забрудненого більшовицькою ідеологією, яка пішла на брутальну фальсифікацію Т. Шевченка.

Проблема «катарсису» сучасного духовного простору належить до най-актуальніших. Воно неможливе без змін у всіх сферах життя: в економіці, культурі і врешті-решт у духовного просторі суспільства і у свідомості її народу. У сучасних умовах в українському суспільстві склалася ситуація, коли відбувається руйнація одних ідеалів, а побудова інших іде вкрай повільно. Тому творчість Кобзаря, і його послідовників давала і дає вітчизняним філософам, відповідь, як визначати філософію формування морального ідеалу через ідею виховання національної еліти на засадах шляхетності, мужності, чесності; еліти, яка покликана перетворити народ у спільноту, сильну націю, організаційно, культурно та духовно.

Однією з важливих філософсько-світоглядних засад української філософії, морально-естетичного ідеалу дав геній Тараса Шевченка. У цьому руслі йшли М. Костомаров, І. Франко, Д. Донцов, Г. Ващенко, С. Русова та інші українські просвітники. Сьогодні стає зрозумілим, що

синтез діяльнісного, культурологічного, аксіологічного, релігійного, етнопедагогічного, психолого-педагогічного підходів створює філософію формування морального ідеалу виховання громадянина, патріота України. Завдання сучасних досліджень з цієї проблеми ми вбачаємо у формуванні і розвитку морально-естетичного ідеалу студентів як важливої ланки демократичного суспільства у зв'язку з традицією, ідеалом свого народу. Ортега-і-Гассет, відомий іспанський філософ, застерігав вчених, що «..народи-наслідувачі чи народи без власної автентичності постають неблаганним анахронізмом. На чужині варто шукати інформації, та аж ніяк не моделей» [10, с. 28].

В своєму дослідженні ми виділяємо невирішену раніше частину проблеми, а саме як морально-естетичний ідеал еліти: «Риба загниває від голови». Від того, в що вірить, що любить, а що ненавидить, людина провідної верстви, в чім бачить вона ідею правди, добра і краси, – від того залежать мотиви вчинків тих, що стоять на чолі нації.

У процесі життєтворчості, подолання кризових явищ зростає роль вищої школи, яка і покликана виховувати еліту, покликана їй віднайти зміст життя, створивши для цього повноцінні умови для її фізичного, інтелектуального, духовного розвитку і саморозвитку. Тому університетське життя під кутом зору суб'єктивних, активно творчих засад виступає як проблема творчого життя особистості, її духовного світу, світогляду, мети та сенсу життя. Тому роль в університеті світоглядних предметів повинна зростати.

Висвітлюючи проблему педагогічних університетів, якщо в них відсутні національні ідеали краси і добра, яких бракує зараз для їх розвитку. Адже, при такій наявній нині умові, ця наука беззмістовна – це «каліка», у якій голова повернута у недалеке минуле; або вона, за словами К.Д. Ушинського зовсім «безголова потвора». Потворою антрополог називав ту педагогіку, яка намагається існувати без стрижня християнської моралі. Така «наука» обмежується кон'юнктурною мультикультурою сьогодення і не робить сміливий і справедливий крок в історію, де лежать нетлінні скарби національної традиції, духовної спадщини. Національна еліта повинна засвоїти свій особливий ідеал. Ідеал цей у кожного народу відповідає його характерові, визначається його громадським життям і розвивається.

Всі великі нації мають свої національні ідеали, які виростають з почуття самоповаги провідної верстви – еліти. Суть цього посланництва лежить в тому, що провідна верства, а з нею ціла нація вважають себе покликаними вищими силами, в які вірять, до виконання їх наказів, бо «ідеал – уявлення про найвищу досконалість, яка як взірець, норма й найвища мета, визначає певний спосіб і характер дії людини» [3, с. 139].

Сучасний дослідник творчості Т. Шевченка П. Іванишин пише: «Ідейно-художні максими українського генія впливають із максимум великого Назарєя. І передусім із найголовнішої максимуми – любові до ближнього (згадаємо епіграф до „Послання“), котру сам Христос розумів

передусім як відповідальність за друзів своїх: «Це моя заповідь, щоб ви любили один одного, як я вас полюбив! Ніхто не спроможен любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів життя віддає» (Йоан, 15: 12-13). Готовність віддати своє життя «за Україну, за її волю, за честь і славу, за народ» – за братів (друзів)-українців – наближає людину до автентичного Христа, до його справжніх заповідей, котрі впливають із заповіді любові до ближнього, і перетворює її на справжнього християнина. Саме така інтерпретація вищої любові лягла в основу націоналістичної ідеології Кобзаря (експлікованої, передусім, у його філософії творчості) і всіх тих, котрі стали духовними спадкоємцями Тараса Шевченка – українських націоналістичних філософів, митців, політиків. [6, с. 156].

Наш земляк, визначний філософ Дмитро Донцов писав, що Тарас Шевченко ставив нову Україну «без холопа і без пана» – а другий наш геній, Микола Гоголь, нещадно висміяв російською мовою російську ж імперську пиху і, навчивши росіян сміятися з їх держави, розвалював її для воскресіння вільної України...» [11, с. 186].

Філософ-мислитель Григорій Ващенко, як і Микола Гоголь, вважав, що лише на основі християнства можна побудувати таку виховну систему, яка своїм корінням сягає в глибину віків і може пробудити до життя те, що заковане в духовних генах людського роду, і оживити клітини людської душі, понівечені духовним геноцидом комуністичної виховної системи.

Професор Г. Ващенко аналізує різні виховні системи Європи і на їх основі відбудовує моделі притаманних їм виховних ідеалів. Вчений, на основі компаративного аналізу, дійшов висновку про абсолютну досконалість саме християнського виховного ідеалу. Він зазначав: «Коли ідеали ці високі й здорові, то це перша запорука того, що нація з честю витримає найтяжчі іспити історії і збереже себе в найтяжчих умовах внутрішнього й міжнародного життя. Коли ж вони низькі і нездорові, то навіть при найбільш сприятливих умовах життя, нація буде розкладатись.» [1, с. 103].

Стратегічним завданням діяльності всіх структур сучасного університету є рівноправне входження до світового і європейського освітнього простору зі своїм обличчям і цінностями власної культури, бо за думкою Х. Ортеги-і-Гассет, «порівняно з середньовічним сучасний Університет надміру ускладнений професійною освітою, яку той давав зародкове, а ще ж додалося вивчення дослідницької діяльності, яка майже повністю витіснила вивчення та передання культури.» [10, с. 32].

Світоглядні дисципліни, які покликані закласти фундамент у формуванні нової системи цінностей, «допоможуть студентам адаптуватися до умов сучасних суспільно-економічних відносин і розвитку міжнародних контактів» [2, с. 24]. В монографії, куди в додаток входять лекції [7, с. 274-287], ми намагаємось розкрити актуальні проблеми морального - естетичного ідеалу української еліти. Підкреслюємо неможливість їх реалізації без урахування художніх та моральних національних архетипів, які також не можливо штучно створити у глибинах пам'яті нації і

пробудити до життя без відродження традиційних християнських цінностей та змін у свідомості людей.

У цій статті неможливо охопити, ясна річ, усю сьогоденну гостру проблему ролі морально-естетичного ідеалу українського державотворення. Але наш педагогічний досвід і аналіз першоджерел приводить до висновку, що спадщина Тараса Шевченка, згаданих вище вітчизняних філософів і педагогів, актуальна зараз для становлення української нації, менталітет якої істотно деформований комуністичною і імперською ідеологією. Наповнювати розум, серця учнівської молоді треба правдивою історією – «духом нашої давнини», на взірцях героїчної історії України, на ідеї державної нації, на правдивому, активному етико-естетичному ідеалі.

Це шлях до формування не ідеалу споживацтва, духовної порожнечі та аполітичності, притаманний масам «свинопасів» і «водоносів», який проілюстрував Іван Франко в «Мойсеї», а саме у притчі про «терен», який каже до сусідів, що здобуватиму поле для них [11, с. 187]. Вибір «терена» – розбещеність і всездозволеність, є згаданим вище типовим видом зла, про який також пише В. Малахов, і який можна віднести як до постімперської свідомості громадян, так і до правлячих верств держави: «якщо людина не чинить опору своїм низьким нахилам і пристрастям, ми маємо, зрештою, одне з двох: або вона фізично чи психічно не здатна їм протистояти або вона свідомо потурає цим «слабкостям», самостверджується в них [9, с. 127].

Проте достеменно відомо, на які подвиги здатна людина, коли в неї є зв'язок з християнською традицією, духовним і культурним ідеалом свого народу. По-перше, звідси усвідомлюється призначення свого народу у світі, по-друге, в залежності від відповіді на це запитання, обирається власний життєвий шлях. Тарас Шевченко своєю творчістю, мабуть, не лише «очищає», а й, що виражено набагато чіткіше і передусім в «Кобзарі», відроджує, реставрує національну підсвідомість (як і свідомість) українців. Бог, Україна, Свобода – це не лише головні літературні архетипи Шевченкової поезії, а й, що особливо промовисто, – архетипи української підсвідомості. Відродження національної свідомості, культури і духовності – заপুরка відродження вільної і могутньої державної нації:

Не смійтеся, чужі люде!

Церков-домовина

Розвалиться... і з-під неї

Встане Україна .

І розвіє тьму неволі,

Світ правди засвітить,

І помоляться на волі

Невольничі діти!.. [6, с. 138].

Цьому вчить і світовий досвід , тобто здорове українське суспільство можливе за умови згуртування всього народу на основі високих морально-естетичних ідеалів. Її має вносити в життя суспільства саме національна еліта, а втілювати – народ.

Джерела та література

1. Ващенко Григорій. Виховний ідеал. Полтава, 1994. 191 с.
2. Власова С. Взаимодействие естественнонаучного и гуманитарного знания. *Alma mater*. 2001. №12. С. 22-24.
3. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник*. К.: Либідь, 1997. 376 с.
4. Донцов Дмитро. Дух нашої давнини. Дрогобич, 1991. 342 с. (Серія "Життя і чин". Ч. 2.).
5. Донцов Дмитро. Дві літератури нашої доби. Торонто, 1958. 296 с.
6. Іванишин П. Вульгарний „неоміфологізм": від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка. Дрогобич, 2001. 174 с.
7. Кардашов В. М. Художньо-творчий розвиток особистості: теоретичний та методичний виміри: монографія. 3-тє вид., допов. Мелітополь, 2011. 288 с.
8. Костомаров М. Закон Божий (Книга буття українського народу). Київ: Либідь, 1991. 40 с.
9. Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посібник. 2-ге вид. К., 2000. 384 с.
10. Ортега –и-Гассет. Миссия университета. Минск, 2005. 104 с.
11. Пачовський Василь. Конструктивні ідеї державності та космічна місія української нації. *Хроніка 2000: Український культурологічний альманах*. К., 2000. С. 184-197.

